

УДК 911.3: 379.85

ПРИНЦИПИ ВИДІЛЕННЯ ПЕРСПЕКТИВНИХ РЕКРЕАЦІЙНИХ ТЕРИТОРІЙ

Н. Чорненька

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Дорошенка 41, м. Львів, Україна, 79000*

Розглянуто принципи виділення перспективних для розвитку рекреаційної діяльності територій. Спеціалізацію певної території на виконанні рекреаційних функцій визначає рівень концентрації та комбінування рекреаційних ресурсів. Наголошено, що рекреаційна діяльність є споживачем природних ресурсів, тому організатори зацікавлені в їхньому збереженні для розширення своєї ж діяльності. З іншого боку, зростання рекреаційного попиту призводить до збільшення антропогенного впливу на ландшафти. Тому продумане планування повинне бути невід'ємною складовою рекреаційної діяльності на обраній території.

Ключові слова: ландшафт, рекреаційна діяльність, рекреаційна оцінка, рекреаційне навантаження, стійкість.

Про потреби населення в організованих рекреаційних територіях, які б спеціалізувалися на окремих видах рекреаційної діяльності, почали говорити на початку 70-х років ХХ ст. [7. С. 43]. Сьогодні рекреація постає як глобальне явище, що має стабільні темпи зростання, тому її вважають одним із найперспективніших напрямів суспільно-економічного розвитку. Рекреація як біологічна функція виявляється на конкретній території шляхом дії об'єктивних умов та суб'єктивних чинників, які забезпечують переваги її розвитку на цих територіях.

Ми пропонуємо поетапний розгляд принципів виділення перспективних рекреаційних територій.

Характеристика природних умов та рекреаційних ресурсів потенційної рекреаційної зони. Урізноманітнення та розширення рекреаційної діяльності внаслідок розвитку туризму як масового явища є головною причиною виділення нових рекреаційних територій, а основа їхнього виділення – конкретні ландшафти з індивідуальним набором сприятливих для відпочинку характеристик та природних умов. Оцінка та врахування природних умов і ресурсів сприяють ефективному веденню рекреаційної діяльності в кожній ландшафтній місцевості та правильному виділенню профілю рекреаційної зони.

Природні умови з огляду на їхню циклічність та періодичність необхідно розглядати окремо для зимових та літніх видів відпочинку.

Основа територіальної організації туризму – наявність на цій території рекреаційних ресурсів. Виділяють такі їхні типи: природні, історико-культурні та соціально-економічні [4. С. 24].

Природні рекреаційні ресурси формують компоненти ландшафтних комплексів. Їхні властивості повинні мати сприятливі для рекреаційної діяльності якісні та кількісні параметри, що відповідають потребам відпочинку, лікування та оздоровлення суб'єкта рекреації.

Рельєф залежно від ступеня розчленованості сприяє формуванню пішохідного, гірськолижного, водного та інших видів відпочинку, зумовлює естетичність території.

Кліматичні характеристики повинні враховувати сонячний, температурний, вітровий режими, вологість повітря та опади, що оцінюють з урахуванням теплового стану людини та її потреб [5. С.9]. Кліматичний комплекс також повинен охоплювати дані про стан повітря: чистоту, насиченість фітонцидами, ступінь іонізації. Кліматичні дані є основою для розрахунку середньорічної кількості сприятливих для кліматотерапії днів.

Гідрологічні складові потенційної рекреаційної зони також є сприятливим рекреаційним чинником. Ріки, озера, ставки, водосховища створюють можливість для водних видів спорту, прогулянок на воді, купання, любительського рибальства. Крім того, до водних плесів тяжіють водоплавні птахи, які є об'єктом спортивного мисливства. Наявність підземних мінеральних вод, пелоїдів свідчить про доцільність розвитку лікувально-оздоровчої рекреації на цій території. Доглянуті джерела стають для рекреанта під час походу головним постачальником питної води.

Лісові рекреаційні ресурси є однією з головних умов для визначення та формування рекреаційних зон. Важливе значення має ступінь благоустрою лісових територій, їхній видовий та віковий склад, продуктивність, загальна залісненість території [1, 2, 3]. Рекреаційне використання лісових ресурсів здебільшого залежить від їхньої приуроченості до відповідних місцевостей [2. С. 9]. Характеристики лісових ресурсів необхідні для територіальної організації оздоровчих видів рекреації.

Компоненти ландшафтних комплексів, їхні властивості можуть сприяти, обмежувати або перешкоджати організації чи проведенню рекреаційної діяльності. Ландшафт комплексно відображає потенційні властивості природного середовища, тому для будь-якого проекту необхідне ландшафтне обґрунтування [11. С. 10].

Історико-культурні рекреаційні ресурси мають пізнавальне значення і можуть бути використані для задоволення духовних потреб населення. Географічне довкілля – основа життєдіяльності етносу, тому пам'ятки культури, історії, архітектури, народної творчості є його надбанням, що відрізняється унікальністю і неповторністю, тож не може не привертати уваги туристів, адже людині завжди було притаманно цікавитися культурою та надбанням інших етнічних груп.

Соціально-економічні рекреаційні ресурси беруть участь у рекреаційній діяльності побічно. Вони формують матеріально-технічну базу перспективної території. Економічні параметри “продукції” рекреаційної діяльності залежать від різновиду рекреаційного ресурсу, його місцезнаходження, транспортної доступності, технології використання та екологічних характеристик, стану рекреаційного середовища [8. С. 33]. Ефективність рекреаційної діяльності функціональної зони значно залежить від розгалуженості об'єктів інфраструктури та кваліфікованих трудових ресурсів.

Зазначимо, що рекреаційні ресурси свідчать про потенційні можливості території, а не реалізацію. Усі рекреаційні ресурси за ступенем впливу на формування та розвиток рекреаційної діяльності на певній території можна розділити на такі групи: 1) ресурси, функціонально необхідні для конкретних видів відпочинку; 2) ресурси, що впливають на процес відпочинку та його ефективність; 3) ресурси, що впливають на можливість рекреаційного будівництва та функціонування інфраструктури [9. С. 84].

Рівень концентрації та комбінування рекреаційних ресурсів визначає масштаби перспективної рекреаційної зони та її спеціалізацію. Рекреаційна зона може бути інтегральною, що охоплює всі види рекреаційної діяльності, або спеціалізованою залежно від наявних рекреаційних ресурсів.

Вивчення рекреаційного попиту та потреб суб'єкта рекреації. Повноцінна організація рекреаційної діяльності можлива тільки в тому випадку, коли вихідними даними є рекреаційні потреби [10. С. 8]. Складові різних рівнів рекреаційних потреб етносу такі: потреба пізнання та активних розваг, відновлення фізичних кондицій організму, духовна прив'язаність. Потреби суб'єкта рекреації фіксовані комплексом оздоровчих, лікувальних, культурно-пізнавальних чи інших занять та залежать від наявності необхідних для реалізації цього комплексу природних умов і ресурсів. До питання рекреаційного попиту треба підходити індивідуально. Однак естетична привабливість ландшафту, висока розчленованість рельєфу, наявність оглядових майданчиків, унікальних пам'яток природи та культурні надбання того чи іншого регіону завжди будуть користуватися рекреаційним попитом. У разі формування потенційної рекреаційної зони потрібно пам'ятати, що повинна утримуватися рівновага між попитом на рекреаційні ресурси території та її можливостями.

Принцип рекреаційної ємності території та оцінка можливих наслідків рекреаційного природокористування. У разі рекреаційного планування необхідне визначення допустимих та оптимальних навантажень на ландшафт, які забезпечують стійкість природних комплексів – важливу умову збереження рекреаційного потенціалу території. Стійкість – це здатність протистояти дії сил, що намагаються вивести територіальну систему зі стану рівноваги [6. С. 80]. Стійкість до рекреаційних навантажень залежить від багатьох природних факторів: крутості схилів, типу ґрунтового покриву, складу і віку трав'яного, чагарникового та деревного покриву, кліматичних характеристик тощо, а також різновиду рекреаційних занять та кількості рекреантів. Критичне рекреаційне навантаження на досліджувану територію не повинне перевищувати очікуваного потоку туристів, тобто оптимальної ємності території. Потрібно зазначити, що не можна визначити загального навантаження, якщо невідомий прогнозований термін перебування суб'єкта відпочинку на рекреаційній території та тривалості самовідновлення пошкоджених рекреаційною діяльністю елементів природних комплексів. Коли розриваються зв'язки між компонентами природного комплексу, порушуються процеси обміну речовин та енергії, відбувається рекреаційна дигресія. Вона виявляється в погіршенні санітарного стану, естетичного вигляду території, в розвитку несприятливих процесів (площинної ерозії, зсувів) із-за тривалого неконтрольованого використання рекреаційної території. Конструювати виділену для провадження рекреації територію треба з урахуванням просторово-часових параметрів, що допоможе організувати рекреаційну діяльність на цій території ефективніше, правильно розподілити рекреаційне навантаження.

Принцип екологічного ризику в рекреаційному природокористуванні. Для будь-якої території є екологічна межа щодо використання рекреаційних ресурсів. Тому в процесі формування рекреаційних зон треба утримувати оптимальну рівновагу між природними передумовами, можливостями та потребами споживачів рекреаційних ресурсів із метою збереження навколишнього середовища та динамічного використання складових природних комплексів за умов інтенсивного рекреаційного використання.

Ландшафтознавець може бути в цій ситуації проектувальником, який дає рекомендації щодо облаштування території, на підставі всебічного вивчення

взаємозв'язків між природними компонентами на основі ландшафтних карт. Ландшафтні карти відображають об'єктивну структуру природного комплексу, дають синтетичне уявлення про природні умови території. Їх використовують під час складання планів господарського розвитку, в тому числі рекреаційного, оскільки ці карти відображають цілісні, об'єктивно існуючі ПТК [6. С. 11]. Ландшафтно-рекомендаційні карти рекреаційного призначення фіксують рекреаційний потенціал ПТК нижчих рангів (місцевостей, урочищ): можливе розміщення баз відпочинку, туристських стоянок, оздоровчо-лікувальних закладів, ділянок, придатних для різних видів спорту, естетично та культурологічно цінних об'єктів тощо, тобто відтворюють кількісну та якісну просторово-змістовну інформацію, яка підлягає аналізу та оцінці. У цьому випадку особливо важливим у рекреаційному оцінюванні території є перехід від характеристик окремих ресурсів до характеристик їхніх просторових сполучень, від кількісних оцінок – до якісних, від часткових – до інтегральних [12. С. 42].

Взаємопов'язане застосування проаналізованих принципів виділення рекреаційних зон сприятиме раціональному, цільовому їхньому призначенню з метою вирішення комплексних завдань щодо охорони природи та задоволення рекреаційних потреб суб'єктів відпочинку.

1. *Бондаренко В.Д., Фурдичко О.І.* Ліс і рекреація в лісі: Навч. посібн. – Львів: Світ, 1994. – 232 с.
2. *Воловик В.М.* Ландшафтний аналіз рекреаційних умов та ресурсів Східного Поділля: Автореф. дис. ... канд. геогр. наук. – К., 1997. – 23 с.
3. *Генцирук С.А., Нижник М.С., Возняк Р.Р.* Рекреационное использование лесов. – К.: Урожай, 1987. – 245 с.
4. *Карпатский рекреационный комплекс / Под ред. М. И. Долишнего, М. С. Нудельмана, К. К. Ткаченка и др.* – Киев: Наук. думка, 1984. – 145 с.
5. *Методические рекомендации по планировке зон туризма / Научн. руководитель канд. техн. наук, доц. В.М. Орехов.* – К.: Киев НИИП градостроительства, 1973. – 64 с.
6. *Міллер Г.П., Петлін В.М., Мельник А.В.* Ландшафтознавство: теорія і практика: Навч. посібн. – Львів: Вид. ЛНУ ім. І. Франка, 2002. – 172 с.
7. *Преображенский В.С., Веденин Ю.А.* География и отдых. – М.: Знание, 1971. – 48 с.
8. *Рекреационные системы / Под ред. Н.С. Мироненко, М. Бочкарова.* – М.: Изд-во МГУ, 1986. – 136 с.
9. *Сажнева Н.* Значення рекреаційних передумов у формуванні територіальних рекреаційних систем // Сучасна географія та навколишнє природне середовище: Зб. наук. праць. – Вінниця: Рекламна Агенція „Старт Трек“, 1999. – С. 83–84.
10. *Теоретические основы рекреационной географии.* – М.: Наука, 1975. – 224 с.
11. *Шищенко Е.П.* Анализ ландшафтной структуры и оценка лесостепных и степных ПТК для целей территориального проектирования // Физ. география и геоморфология. – Вип. 37. – С. 10–16.
12. *Яковенко І.М.* Про зміст і методику розробки комплексної картографічної моделі регіонального рекреаційного природокористування // Укр. геогр. журн. – 2003. – № 2. – С. 38–43.

**PRINCIPLES OF DISTINGUISHING
LONG-TERM RECREATIVE TERRITORIES**

N. Chornen'ka

*Ivan Franko National University of Lviv,
Doroshenko Str., 41, UA – 79 000 Lviv, Ukraine*

The article suggests principles of distinguishing long-term territories for the development of recreative activity. Specialization of a certain territory for carrying out recreative functions is determined by the level of concentration and combination of recreative resources that's why it is interested in their preservation for the widening of its own activity. From the other hand the growth of recreative demand leads to the increase of anthropogenic influence on the landscape. That's why it is stressed that a thought over planning should be an inalienable part of recreative activity on a chosen territory.

Key words: landscape, recreative activity, recreative valuation, recreative loading, steadiness.

Стаття надійшла до редколегії 4.05.2004

Прийнята до друку 20.05.2004